

DUNĂREA DE JOS ÎN CONCEPȚIA STRATEGICĂ A LUI BUREBISTA

Valentin MARIN

valentinmarin2005@yahoo.com

ABSTRACT: Burebista (around 82–44 B.C.) – „a Getic man”, according to the ancient author Strabo, has been an impressive political and military personality of the region comprised between the Carpathians and the Danube and a contemporary to Caesar and Pompey.

In the vision of Burebista, the offensive actions constituted an important factor in achieving a „great dominion”, geographically centered on the Inferior Danube and an adjacent area through the liberation of the territories temporary occupied by the Celts, the Scythes and the Bastarns. To this purpose, force groups have been formed relative to the organization and the available military technique of the hypothetical adversary, as well as to the necessities of each military action theater. Based on historical written information, the author of the present study, is attempting the reconstruction of the Burebista’s army’s action direction, considering the fact that Burebista led two campaigns against the Celts (the first one – against the Scordisci tribe and the second one against the Boii and the Taurisci tribes), as well as a campaign against the Greek poleis of the Pontus Euxinos shores (Olbia, Tyras, Histria, Tomis, Callatis, Dionysopolis, Odessos, Messambria and Apollonia), the last one developing on two military action theaters. The author is consequently presenting the differentiated, nuanced and complicated attitude of Burebista towards the Pontic fortresses, in the way that the military leader had no reason to destroy the Greek polis of Histria, He is also presenting the hypothesis of an itinerant capital, that moved according to the different stages of Burebista’s great dominion

achievement, (Argedava (in the Dobrudja area) – Popești (on Argeș River) – Costești (the „Cetățuie” spot), the inner Carpathian area – Zargidava (Moldavia).

The defensive preparation played an important role in Burebista's vision, during his leadership being initiated a trully strategical system based on the use of the landscape's military advantages as well as on the construction of a diversified fortification subsystem, based on the evaluation of the most probable offensive direction of an eventual military agression.

KEYWORDS: Burebista, Critasiros, Acornion, Caesar, Pompey, Inferior Danube, Histria, defense, ofensive, military action theater, Getae, Dacians, Celts (Scordisci, Boii, Taurisci), Pontic poleis..

1. Strategia apărării în viziunea lui Burebista

În viziunea lui Burebista, pregătirea pentru apărare a jucat un rol important. Campaniile pe care le-a purtat în vestul și în estul teritoriului său nu ar fi avut succesul scontat dacă nu și-ar fi pregătit din timp baza de plecare la acțiune. Această pregătire s-a desfășurat, în opinia noastră pe două coordonate: pregătirea oastei și pregătirea teritoriului. Din păcate, sursele istoriografice ne dau foarte puține lămuriri asupra acestor aspecte. În ceea ce privește pregătirea oastei sale, putem să apelăm la informația pe care ne-a transmis-o Strabon: *„.../ Burebista, bărbat get, luând în mâini cârma neamului său, a ridicat poporul copleșit de nevoi din pricina nesfârșitelor războaie și atât de mult l-a îndreptat prin anumite deprinderi¹ viață cumpătată și ascultare de porunci, încât, doar în puțini ani, a făurit o mare împărăție”²*. În legătură cu pregătirea teritoriului, stau mărturie numeroasele dovezi arheologice, descoperite și cercetate, atât în interiorul arcului carpatic, precum și în afara acestuia. Astfel, putem aprecia că cetățile și așezările fortificate se încadrează foarte bine într-un sistem concentric, în jurul unui reidit

¹ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 11; Suceveanu, Al., *Unele reflecții în legătură cu regatul lui Burebista*, în AMN, 15, 1978, p. 107–114; *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, (coordonator prof. dr. doc. M. Petrescu-Dîmbovița), 1995, p. 165; în loc de sintagma „și atât de mult i-a îndreptat prin anumite deprinderi”, se folosește sintagma: „i-a învățat atât de mult prin exerciții”, de unde rezultă foarte clar aluzia unei discipline militare foarte ferme, impusă de Burebista supușilor săi.

² Strabon, *Geografia*, VII, 3, 11.

central, aflat în Munții Orăștiei. De asemenea, trebuie remarcat faptul că fortificațiile au fost construite într-o asemenea manieră, încât supravegheau și apărau drumurile de pătrundere în interiorul Carpaților, atât de o parte cât și de cealaltă a acestor munți³.

Organizarea oastei. Oastea lui Burebista a fost alcătuită, asemenea altor organisme militare ale epocii, din pedestrime și călăreți (Anexa nr. 20). Thucydides ne-a lăsat informația conform căreia: „*geții sunt vecini cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări*”⁴, informație care se referă la o realitate existentă în secolele V–IV a. Chr. Organizarea militară a geto-dacilor a cunoscut o amplă dezvoltare, mai ales, în timpul lui Burebista (82–44 a. Chr.), și apoi sub Decebal (87–106 p. Chr.). În această perioadă, efectivele sub arme au atins cifre deosebit de mari. Cât despre geți și daci, ne spune Strabon, puteau să trimită la luptă până la 200.000 de oameni⁵, cifră pe care Vasile Pârvan o socotește mai degrabă modestă decât exagerată⁶. Formațiunea statală de sub conducerea lui Burebista dispunea de o armată permanentă puternică, care i-a permis obținerea victoriei în luptele cu celții, în expedițiile de la sud de Dunăre, precum și în supunerea cetăților grecești de pe litoralul pontic. Armata lui Burebista era formată din două categorii principale de forțe: oastea regelui⁷, cu caracter mai mult sau mai puțin permanent și o oaste

³ Pârvan, V., *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ed. a 4-a revăzută și adnotată, București, 1967; Daicoviciu C., *Noi contribuții la problema statului dac*, în SCIV, 6, 1955, 1–2, p. 47–60; Vulpe, R., *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în St. Com., Pitești, 1, 1968, p. 33–35; *Idem*, *Studia Thracologica*, București 1976, p. 39–61; Daicoviciu, H., *Dacii*, București, 1965; *Idem*, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană* Cluj, 1972; Crișan, I. H., *Burebista și epoca sa*, ed. a 2-a, București, 1977; Babeș, M., *Unitatea și răspândirea geto-dacilor în lumina documentelor arheologice (secolele al II-lea î.e.n. – I e.n.)*, în SCIVA, 30, nr. 3, 1979, p. 327–346; Glodariu, I., *Considerații privind organizarea statului dac*, în AMN, 17, 1980, p. 433–439; *Idem*, *Sistemul defensiv al statului dac și întinderea provinciei Dacia*, în AMN, 19, 1982, p. 13–38; Suceveanu, Al., *Burebista et la Dobroudja*, în Thraco-Dacica, 4, nr. 1–2, 1983, p. 45–48.

⁴ Thucydides, *Războiul peloponezic*, ed. N.I.Barbu, Editura Științifică. București, 1966, II, 96.

⁵ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13.

⁶ Pârvan, V., *Op. cit.*

⁷ Crișan, I. H., *Op. cit.*, p. 179: „*Ni se pare neîndoielnic un fapt și anume că Burebista își baza puterea, mai cu seamă pe oastea sa. Aceasta, trebuie să fi fost de proporții foarte diferite în timp de pace, față de cea pe care o putea mobiliza pe timp de război. Nucleul, în ambele situații trebuie să-l fi constituit armata personală a regelui. Datele pe care le posedăm cu privire la cea din urmă sunt foarte puține și se reduc, de fapt, numai la*

alcătuită din „*contingente conduse de fostele mari căpetenii de formațiuni politice devenite acum generali ai lui Burebista*”⁸.

Ca structură pe arme⁹, oastea era compusă, în principal, din forțe terestre (pedestime și cavalerie), nefiind exclusă însă și o componentă navală¹⁰, mai ales după cucerirea litoralului pontic, dar despre care izvoarele antice nu ne prezintă informații¹¹.

Burebista a asigurat o largă bază materială pentru armata sa, alcătuită dintr-un sistem de cetăți așezate pe mai multe linii concentrice în afara și în interiorul arcului carpatic, având ca principal scop apărarea centrului politic și religios din zona Munților Orăștiei. Dezvoltarea impetuoasă a vieții economice a permis înzestrarea armatei cu un diversificat armament și echipament de luptă, inclusiv cu mașini de asediu¹².

În fruntea armatei era regele care, în calitatea sa de stăpân al întregii țări era și comandant al armatei. Lui i se subordonau atât căpeteniile locale, cât și comandanții numiți direct de către acesta. De asemenea, în conducerea nemijlocită a oastei, regii daci erau ajutați de un grup de specialiști în treburile militare, un fel de „*stat major general*”, fapt prezent și la alte armate ale lumii antice. Element component al suprastructurii, armata juca un rol deosebit în viața politică statală.

analogii împrumutate de la alte neamuri. În nici un text al unui autor antic ori al vreunei inscripții nu se menționează armata permanentă a regelui. Cu toată lipsa de care vorbeam, pare mai presus de orice dubiu că ea a existat și că trebuie să fi fost alcătuită, ca și cea a regilor ori a căpeteniilor celtice, din clienți și datornici”. În continuare, autorul nu exclude prezența, ca formațiune distinctă, a unei gărzi personale a lui Burebista, dar despre care nu se cunosc detalii.

⁸ Ștefan, Alexandra, Zahariade, M., Vlădescu, C., art. „*Armata*”, în *EAIVR. I (A-C)/1994*, Editura Enciclopedică, București, p.110.

⁹ Ciobanu, N. (colonel), Popa, C. (colonel), Giurcă, I. (maior), *Istoria artei militare*, vol. I, *Arta militară românească și universală în epoca veche și medie*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1991, p. 63, sunt de părere că oastea lui Burebista era compusă din: trupe pedestre (infanteria), trupe călări (cavaleria), trupe destinate mânăuirii mașinilor de luptă, asedierii cetăților și specialiști în construcția fortificațiilor, cât și o anumită flotilă de Dunăre și o flotă în Marea Neagră.

¹⁰ Bîrdeanu, N., Nicolaescu, D., *Contribuții la istoria marinei române*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 31.

¹¹ În ceea ce ne privește, având în vedere precaritatea informațiilor în sursele antice relative la acest aspect, considerăm că aprecierile celor cinci istorici militari, referitoare la cele două categorii de forțe navale (flotila de Dunăre, respectiv, flota de Marea Neagră), formulate îndeosebi înainte de anul 1989, sunt tendențioase și exagerate.

¹² Zahariade M., art. cit., în *EAIVR.I (A-C)/1994*, p.111.

„*dacii se pricep mai bine decât toți la aruncarea săgeților*”¹⁵. Vârfurile săgeților erau din metal și aveau forme și dimensiuni variate, *cu profil elicoidal, cu trei muchii, cu pinten sau dinte curbat* etc.

- Se foloseau, de asemenea, *lăncile*, iar pentru aruncat, *sulițele*, arheologic fiind prezente câteva exemplare chiar de tipul *pilum*¹⁶.

- *Săbiile* erau drepte și curbe. Săbiile drepte erau de tipul: *cu lamă lungă, cu lamă dreaptă și secțiune triunghiulară*, cel de-al treilea tip fiind asemănător *gladiului roman*. Cele curbe (*falces-coase*), aveau lama lungă și îngustă pe partea concavă¹⁷.

- *Pumnalele* folosite de daci erau ca și săbiile drepte și curbe. Cele drepte erau de două tipuri: cu lame în secțiune lenticulară și de tip cu lama lată. Pumnalele curbe specifice dacilor purtau denumirea de *sicae*, aveau forma unor cuțite cu lama curbă, cu secțiunea lamei triunghiulară¹⁸.

- *Cuțitele de luptă* erau și ele drepte sau de tipul puțin curbat; ca lungime, erau asemănătoare pumnalelor (nu depășeau 30 cm).

- *Scuturile* constituiau principalele mijloace de protecție ale luptătorilor daci; erau confecționate din lemn sau piele tăbăcită, cu o parte centrală – *umbo* – din metal ca și bordura. Existau scuturi dreptunghiulare de paradă. Exemplarul descoperit la Piatra Roșie, împodobit cu motive vegetale sau zoomorfe, demonstrează măiestria și capacitatea creatoare a meșterilor autohtoni, rafinatul gust artistic, nivelul tehnic și gradul înalt de civilizație al populației autohtone.

¹⁵ Horațiu, *Ode*, III, 6, 13–16. (*Puțin a lipsit ca Roma, sfâșiată de lupte interne, / să fie nimicită de către daci și etiopieni: / aceștia sunt de temut prin flota lor, iar aceia / se pricep mai bine decât toți la aruncarea săgeților*)

¹⁶ Glodariu, I., Iaroslavschi, E., *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n. – I e.n.)*, Cluj-Napoca, 1970. Vîrfuri de sulițe au fost descoperite cu prilejul săpăturilor efectuate la Costești și Răcătău, iar cele de tipul *pilum* roman – la Costești.

¹⁷ *Ibidem*, p. 138–139. Un exemplar de sabie cu lamă lungă, care măsoară în lungime 0,89 m, din care lama 0,76 m, datat înaintea războaielor romane a fost descoperit în cetatea identificată la Piatra Roșie (com. Boșorod, jud. Hunedoara). Din cel de-al doilea tip, cu lama dreaptă și secțiune tringhiulară, se cunosc două exemplare, descoperite – unul la Costești, jud. Hunedoara, celălalt la Brașov, iar din cel de-al treilea tip, asemănător cu gladiul roman – tot două exemplare; unul la Grădiștea Muncelului, jud. Hunedoara și unul la Piatra Craivii, jud. Alba. Ambele exemplare au fost date în dimerioada secolelor I a. Chr. – I p. Chr., exemplarul descoperit la Grădiștea Muncelului, cu lungimea de 0,784 m, distingându-se prin mărimea neobișnuită a mânerului.

¹⁸ *Ibidem*, p. 137–138. Mai multe exemplare cu lungimea între 0,24-0,30 m au fost descoperite Grădiștea Muncelului, Căpâlna, Piatra Craivii, Piatra Roșie, Popești (jud. Giurgiu) și Tilișca.

- *Coifurile* erau, de asemenea, folosite destul de frecvent, fiind confecționate mai ales din metal.

- *Armurile* erau formate, în special, din cămăși de zale. Se foloseau, de asemenea, pentru protecție, cnemidele.

- *Mașinile de luptă* au fost folosite chiar în confruntările cu Imperiul roman și s-au dezvoltat mai ales în contact cu acesta. Între cele mai des folosite, amintim: *berbecul de luptă*, *balista*, *turnul de luptă*, *carul de luptă* etc.

- În luptă, cetele purtau *steaguri* specifice – binecunoscutul „balaur” dacic (*draco*), alcătuit dintr-o piesă de bronz (un cap de lup) și una dintr-o țesătură sau fâșii din piele (un fel de corp și coadă), prinsă de cap; acest steag era purtat în vârful unei hampe. În goana cavaleriei sau iureșul luptei curentul de aer pătrundea prin gura deschisă a capului de lup și datorită efectului turbionar care lua naștere se producea un șuierat de o anumită intensitate care se răsfărgea asupra psihicului luptătorilor, încurajându-i pe cei obișnuiți cu acest șuierat și înspăimântându-i pe ceilalți. Acest efect psihologic era amplificat și prin zgomotele și sunetele specifice acțiunilor de luptă.

În concluzie, considerăm că armamentul din înzestrarea oastei în vremea lui Burebista era variat și cuprindea mijloacele de luptă existente în dotarea marilor armate ale epocii. Stadiul înalt atins în dezvoltarea economică și, în special, în arta prelucrării metalelor a făcut posibil ca pe teritoriile locuite de geți și daci să se producă cea mai mare parte a armamentului și mijloacelor de luptă de care oastea avea nevoie¹⁹.

1.1. Sistemul de fortificații – element de bază al apărării statului dac

În perioada înfloririi civilizației clasice geto-dace sistemul de fortificații era format din așezări fortificate și cetăți, el constituia parte componentă a sistemului militar și deținea un rol de seamă în concepția militară geto-dacă.

Din punct de vedere tipologic, cele peste 100 de fortificații descoperite pe teritoriul Daciei și care sunt datate între secolele II a. Chr. – II p. Chr., extrem de diverse din punctul de vedere al funcțiilor îndeplinite, al realizării tehnice și al dimensiunilor, pot fi împărțite în cinci categorii, astfel²⁰:

¹⁹ Ciobanu, N., Popa, C., Giurcă, I., *Op. cit.*, p. 62–65.

²⁰ *Apud* Marinescu, Fl., 1979, „*Tipologia arhitecturii geto-dace*”, în *SMMIM* nr. 12/1979, p. 114–123. Autorul adaugă încă o categorie, a șasea – *cetăți în ale căror fortificații din*

I – așezări fortificate ale căror elemente defensive sunt executate într-o manieră tehnică tradițională cu șanțuri de apărare, valuri, palisade sau chiar ziduri din lemn și pământ (Barboși²¹, Mărgăritești²², Pecica²³, Piscul Crăsani²⁴, Poiana²⁵, Popești²⁶, Răcățâu²⁷, Tinosul²⁸, Clit²⁹, Marca³⁰, Săcălașul Nou³¹, Arpașul de Sus³², Stenca Liubcovei³³, Brad³⁴);

piatră se poate surprinde o influență elenistică, categorie în care sunt incluse cetățile Bănița, Costești, Căpâlna, Ocnița și Piatra Craivii.

- ²¹ Gostar, N., *Cetăți dacice din Moldova, Editura Meridiane*, București, 1969, p. 29–35; S., Sanie Ș., *Cetățuia dacică de la Barboși (III)*, în AM, XIV, 1991, p. 45–55; *Idem*, *Cetățuia dacică de la Barboși (IV)*, în AM, XV, 1992, p. 71–96; Sanie, S., art. *Barboși* (sau *Bârboși*), în EAIVR I (A/C), 1994, p. 157–158.
- ²² Preda, C., *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, București, 1986, p. 100–109; *Idem*, art. *Mărgăritești*, în EAIVR, III (M/Q), 2000, p. 38.
- ²³ Crișan, I. H., *Ziridava – centrul dacilor din câmpia Aradului*, în Ziridava, 11, 1979, p. 87–79; *Idem*, art. *Pecica* (jud. Arad), în EAIVR III (M/Q), 2000, p. 285–286.
- ²⁴ Andrieșescu, I., *Piscul Crăsani. Descoperirile arheologice din vara anului 1923*, în AARMSI, 13, t. 3, m. 1, 1924; Pârvan, V., *Op. cit.*, p. 173–220; Vulpe, R., *Așezări getice în Muntenia*, București, 1966, p. 42–45; Conovici, N., *Piese ceramice de interes deosebit descoperite la Piscu Crăsani*, în SCIVA, 32, 1981, 4, p. 571–579; Preda, C., art. *Crăsanii de Jos*, în EAIVR I (A/C), 1994, p. 371.
- ²⁵ Pârvan, V., *Op. cit.*, p. 240, 267, 285; Vulpe, R., *Piroboridava. Considerațiuni arheologice și istorice asupra cetății de la Poiana în Moldova de Jos*, București, 1931; Vulpe, Al., art. *Poiana*, în EAIVR III (M/Q), 2000, p. 335.
- ²⁶ Vulpe, R., *Așezări getice în Muntenia*, București, 1966. P. 27–38; Vulpe, Al., art. *Popești 2*, în EAIVR III (M/Q), 2000, p. 352–354.
- ²⁷ Căpitanu, V., *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcățâu (județul Bacău) în Carpica*, 1976, p. 49–120; Căpitanu, V., Ursachi, V., *O nouă cetăuie dacică pe Valea Siretului (jud. Bacău, sec. I î.e.n. – sec. I e.n.)*, în Carpica, 2, 1969, p. 93–130; *Idem*, *Descoperiri geto-dace în județul Bacău*, în Crisia, 2, 1972, p. 97–114.
- ²⁸ Vulpe, R., Vulpe, Ecaterina, *Les fouilles de Tinosu*, în Dacia, I, 1924, p. 116–223; Vulpe, R., *Așezări getice în Muntenia*, București, 1966, p. 47–49.
- ²⁹ Dumitrașcu, S., *Cetățuia dacică de la Clit* (jud. Arad), în Lucr. Șt. Oradea B, 1970, p. 147–161; *Idem*, *Așezări fortificate și cetățui dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în Crisia, 2, 1972, p. 121–148; Crișan, I. H., art. *Clit*, în EAIVR (A/C), 1994, p. 322.
- ³⁰ Pârvan, V., *Op. cit.*, p. 538; Dumitrașcu, S., *Așezări fortificate și cetățui dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în Crisia, 2, 1972, p. 138 și 140; Conovici, N., art. *Marca*, în EAIVR III (M/Q), 2000, p. 22–23.
- ³¹ Dumitrașcu, S., *Op. cit.*, p. 136–137.
- ³² Macrea, M., Glodariu, I., *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*, București, 1976, p. 10–16; Preda, C., art. *Arpașu de Sus*, în EAIVR I (A/C), 1994, p. 120.
- ³³ Gumă, M., *Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei (jud. Caraș-Severin)*, în Banatica, 4, 1977, p. 76–77.
- ³⁴ Căpitanu, V., Ursachi, V., *Descoperiri geto-dace în județul Bacău*, în Crisia, 2, 1972, p. 7–114; Ursachi, V., *Noi elemente de fortificații în așezarea dacică de la Brad, jud.*

II – cetăți ale căror incinte sunt realizate în tehnici tradiționale cu ziduri seci făcute din blocuri de piatră nefasonată și legate cu lut, valuri de pământ și piatră, palisade, șanțuri de apărare și uneori terasări (Bodoc³⁵, Ciceu³⁶, Tușnad-Băi³⁷, Covasna³⁸, Cîmpuri-Surduc³⁹, Cugir⁴⁰, Dealul Cozia⁴¹, Ghindari⁴², Jigodin⁴³, Leliceni⁴⁴, Piatra Neamț⁴⁵, Polovragi⁴⁶, Zetea⁴⁷);

III – cetăți și turnuri ale căror ziduri cu paramenți de piatră ecarisată sunt realizate în tehnică elenistică (Piatra Roșie⁴⁸, Blidaru⁴⁹,

Bacău, în MCA, XIV, 1980, p. 178–182; Vulpe, Al., art. *Brad 1*, în EAIVR (A/C), 1994, p. 200–201.

³⁵ Macrea, M. și colaboratorii, – *Despre rezultatele cercetărilor întreprinse de șantierul arheologic Sf. Gheorghe – Brețcu: Bodoc „Vârful cu comoara”*, în SCIV, 2, 1951, p. 302–303.

³⁶ Horedt, K., *Befestigte Siedlungen der Spätbronze-und der Hallstattzeit im interkarpatischen Rumänien*, în *Symposium zu Problemen der zürgeren Hallstattzeit*, în Mitteleuropa, Bratislava, 1974, p. 216; 222–226;

³⁷ *Ibidem*, p. 216 și 226.

³⁸ Székely, Z., *Cetatea dacică de la Covasna*, în SCIV, 23, 1972, 2, p.201–214; Crișan, I. H., art. *Covasna*, în EAIVR, I (A/C), 1994, p. 368.

³⁹ Valea, M., Mărghitan, L., *Așezarea dacică de la Cîmpuri-Surduc*, în Sargetia, IV, 1966, p. 65–72; Crișan, I. H., art. *Cîmpuri-Surduc*, în EAIVR, I (A/C), 1994, p. 311.

⁴⁰ Pârvan, V., *Op. cit.*, p. 114, 601; Crișan, I. H., art. *Cugir*, în EAIVR, I (A/C), 1994, p. 387–388.

⁴¹ Mărghitan, L., *Vestigii dacice de pe cursul mijlociu al Mureșului*, în Sargetia, VII, 1970, p. 14–15; *Idem*, *Fortificații dacice și romane. Sistemele de pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului*, București, 1978, p. 25 și urm.

⁴² Székely, Z., *Așezările și cetățile dacice din sud-estul Transilvaniei*, în Cumidava, III, 1969, p. 103; Crișan, I. H., art. *Ghindari*, în EAIVR, II (D/L), 1996, p. 189.

⁴³ Macrea, M. și colaboratorii, *Op. cit.*, p. 307–310; Székely, Z., *Op. cit.* p. 105–106.

⁴⁴ Rădulescu, A., art. *Leliceni*, în EAIVR, II (D/L), 1996, p. 306.

⁴⁵ Gostar, N., *Cetăți dacice din Moldova. Editura Meridiane*, București, 1969, p. 9–22.

⁴⁶ Marinescu, Fl., *Cercetările de la Polovragi (1969–1971) (jud. Gorj. Vestigii dacice)*, în Crisia, 2, 1972, p. 79–95; *Idem*, *Date noi în legătură cu cetatea dacică de la Poplovragi*, în SMMIM nr. 4–5, 1971–1972, p. 5–13; *Idem*, *Cetatea dacică de la Polovragi, jud. Gorj*, în SMMIM, nr. 10, 1977, p. 25–32; Preda, C., art. *Polovragi*, în EAIVR, III (M/Q), 2000, p. 344–345.

⁴⁷ Székely, Z., *Op. cit.* p. 103.

⁴⁸ Daicovicu C., *Cetatea dacică de la Piatra Roșie. Monografie arheologică*, București, 1954; Preda, C., art. *Piatra Roșie*, în EAIVR, III (M/Q), 2000, p. 315–316.

⁴⁹ Daicovicu C. și colaboratorii, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului*, în SCIV, 5, 1954, 1–2, p.125–136; Daicovicu, C., Daicovicu, H., *Sarmizegetusa. Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei*, ed. a 2-a, București, p. 22–24; Preda, C., art. *Blidaru*, în EAIVR, I (A/C), 1994, p. 188.

Grădiștea Muncelului⁵⁰, Costești⁵¹) sau în construcția cărora se poate surprinde o influență elenistică (Bâtca Doamnei⁵², Cetățeni⁵³, Polovragi⁵⁴, Covasna⁵⁵);

IV – cetăți care, într-o primă etapă au fost construite în conformitate cu tehnicile tradiționale pentru ca să fie refăcute într-o etapă ulterioară în tehnică elenistică (Bănița⁵⁶, Costești, Căpâlna⁵⁷, Ocnița⁵⁸, Piatra Craivii⁵⁹);

V – fortificații în a căror elemente defensive se pot observa influențele altor arii cultural (Sărățel⁶⁰, Bănița, Blidaru)⁶¹.

• *Așezările fortificate* foloseau, de regulă, avantajele terenului, fiind protejate de o prăpastie. Malul abrupt al unui râu, o mlaștină etc. De cele mai multe ori se găseau pe un promontoriu, fiind apărate pe trei laturi prin configurația terenului inaccesibil sau foarte greu accesibil. Partea vulnerabilă era barată printr-un val de pământ sau piatră, pe coama căruia se ridica, de cele mai multe ori, o palisadă. Nu lipseau însă

⁵⁰ Daicoviciu, C., Daicoviciu, H., *Op. cit.*, p. 29, 31; Daicoviciu, H., *Dacia de la Burebista la cucerirea romană* Cluj, 1972; 138–140; Crișan, I. H., *Burebista și epoca sa*, ed. a 2-a, București, 1977, p. 286–287; 339–356.

⁵¹ Teodorescu, D.M., *Cetatea dacică de la Costești*, în ACMIT, 1929, p. 265–292; Daicoviciu C., *Așezările dacice din munții Orăștiei, Studiul topografic al așezărilor*, București, 1951, p.8–19; Daicoviciu, H., *Op. cit.*, p. 127–133; Crișan, I. H., *Op. cit.*, p. 328–332; Preda, C., art. *Costești I*, în EAIVR, I (A/C), 1994, p. 360.

⁵² Gostar, N., *Cetăți dacice din Moldova, Editura Meridiane*, București, 1969, p. 9–22; *Idem*, *Cetatea dacică de la Piatra – Neamț – Bîtca Doamnei*, în *Omagiul lui Petre Constantinescu-Iași*, București, 1975, p. 81–86.

⁵³ Chițescu, L., *Cetatea de piatră de la Cetățeni, jud. Argeș – centrul unei formațiuni statale geto-dace dinainte de Burebista*, în MN, 5, 1981, p. 71–76.

⁵⁴ Marinescu, Fl., *Op. cit.*

⁵⁵ Székely, Z., *Cetatea dacică de la Covasna*, în SCIV, 23, 1972, 2, p. 201–214.

⁵⁶ Floca, Oct., *Cetatea dacică de la Bănița*, în Macrea, M., Floca, Oct., Lupu, N., Berciu, I., *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 23–33.

⁵⁷ Daicoviciu C., Ferenczi, I., *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, București, 1951, p. 115–116; Macrea, M., Berciu, I., *La citadelle celtique de Căpâlna*, în *Dacia*, NS, 9, 1965, p. 201–231; Glodariu, I., art. *Căpâlna*, în EAIVR, I (A/C), 1994, p.269–270.

⁵⁸ Berciu, D., *Buridava dacică*, București, 1981, p. 35 și urm.

⁵⁹ Berciu, I., Popa, Al., Daicoviciu, H., *La forteresse dace de Piatra Craivii (Transylvanie, Roumanie)*, în *Celticum*, 12, 1965. p. 115 și urm.; Berciu, I., *Cetatea dacică de la Piatra Craivii*, în Macrea, M., Floca, Oct., Lupu, N., Berciu, I., *Op. cit.*, p. 45–57.

⁶⁰ Daicoviciu, H., *Dacia de la Burebista la cucerirea romană* Cluj, 1972, p. 142.

⁶¹ Marinescu, Fl., 1979, “*Tipologia arhitecturii geto-dace*”, comunicare prezentată la cel de-al XV-lea Congres Internațional de studii clasice, Bulgaria, Nesebăr, sept. 1978; *idem*, în *SMMIM* nr. 12/1979, p. 114–123.

nici ocalitățile întărite, înconjurate complet de elemente defensive de tip val de pământ, șanț, palisadă. Asemenea așezări fortificate au fost construite la *Arpașu de Sus* (jud. Sibiu)⁶², *Tășnad* (jud. Bihor)⁶³, *Marca* (jud. Sălaj)⁶⁴, *Bernadea* (jud. Mureș), *Racu* (jud. Hunedoara), *Barboși* (jud. Galați)⁶⁵, *Popești* (jud. Argeș).

• *Cetățile* au fost construite în toate zonele locuite și s-au caracterizat prin varietatea soluțiilor de construcție, ingeniozitatea în folosirea avantajelor terenului și gamei de materiale disponibile. Între cele mai importante cetăți geto-dacice din secolele I a. Chr. – I p. Chr., în afara complexului din Munții Orăștiei amintim pe cele de la *Cetățeni* (jud. Argeș)⁶⁶, *Polovragi* (jud. Gorj)⁶⁷, *Câmpuri-Surduc* (Jud. Hunedoara), *Buridava* (Ocnița – Jud. Vâlcea), *Pietroasele* (Jud. Buzău), *Petrodava* (Bâta Doamnei – Jud. Neamț)⁶⁸, *Tg. Ocna* (Jud. Bacău), *Mănăstioara* și *Cândești* (Jud. Vrancea), *Teliu* (Jud. Brașov), *Căpâlna* (Jud. Alba)⁶⁹.

De-a lungul Carpaților Orientali și Meridionali, atât cetățile, cât și așezările întărite, erau dispuse astfel încât cele din interiorul arcului carpatic aveau un „corespondent” în afara inelului carpatic, blocând comunicațiile în lungul trecătorilor respective. Bunăoară, cetățile de pe înălțimile Bâta Doamnei și Cozla închideau accesul prin trecătoarea Bicaz, spre Depresiunile Giurgeului și Ciucului, la intrarea dinspre est, în timp ce în depresiunile respective, accesul era blocat de cetatea de la Racu și fortificațiile de la Jigodin⁷⁰; cetatea de la Târgu Ocna bloca

⁶² Macrea, M., Glodariu, I., *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*, București, 1976, p. 10–16.

⁶³ Horedt, K., *Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im interkarpatischen Rumänien*, în *Symposium zu Problemen der zürgeren Hallstattzeit*, în Mitteleuropa, Bratislava, 1974, p. 216 și 226.

⁶⁴ Dumitrașcu, S., *Așezări fortificate și cetățui dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia*, 2, 1972, p. 138 și 140.

⁶⁵ Gostar, N., *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, p.29–35.

⁶⁶ Chițescu, L., *Cetatea de piatră de la Cetățeni, jud. Argeș – centrul unei formațiuni statale geto-dace dinainte de Burebista*, în MN, 5, 1981, p. 71–76.

⁶⁷ Marinescu, Fl., *Cercetările de la Polovragi (1969–1971) (jud. Gorj, Vestigii dacice)*, în *Crisia*, 2, 1972, p. 79–87; *Idem, Date noi în legătură cu cetatea dacică de la Polovragi*, în SMMIM nr. 4–5, 1971–1972, p.5–13; *Idem, Cetatea dacică de la Polovragi, jud. Gorj*, în SMMIM, nr. 10, 1977, p.25–32; *Idem, Tipologia arhitecturii militare geto-dacice*, în SMMIM, 12, 1979, 117 și urm.

⁶⁸ Gostar, N., *Op. cit.*, 9–22; *Idem, Cetatea dacică de la Piatra – Neamț – Bîta Doamnei, în Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași*, București, 1975, 81–86.

⁶⁹ Macrea, M., *Cetatea dacică de la Căpâlna*, în Macrea, M., Floca, Oct., Lupu, N., Berciu, I., *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 9–23.

⁷⁰ Macrea, M. și colaboratorii, *Despre rezultatele cercetărilor întreprinse de șantierul arheologic Sf. Gheorghe – Brețcu: Bodoc „Vârful cu comoara”*, în SCIV, 2, 1951, p. 302–303.

intrarea în trecătorile Ghimeș-Făget și Uz care, spre interiorul Carpaților erau păzite de cetatea de la Cașinul Nou; trecătoarea Oituz era asigurată de cetatea Mănăstioara la est de Carpați și cetatea Covasna și Cernatu la Vest de aceiași munți; pasul și trecătoarea Buzău erau străjuite de cetățile Cîndești-Teliu; trecătoarea Novaci-Sebeș era apărată dintr-o parte de cetatea Polovragi, iar în cealaltă parte de cetatea de la Căpâlna; cetatea de la Bănița supraveghea accesul prin trecătorile Vilcan și Merișor, acces care, spre Transilvania, era interzis de fortificațiile complexului din zona Munților Orăștiei. Așadar, acest sistem de fortificații constituia o adevărată centură de apărare în jurul zonei centrale, intracarpatică, a statului dac, arie în care forma de organizare statală s-a menținut și în perioada care separă dispariția lui Burebista de urcarea pe tronul Daciei a regelui Decebal.

Centrul principal al rezistenței dacilor în timpul lui Decebal era format din reductul central situat în Munții Orăștiei, la Grădiștea Muncelului⁷¹. Principalele elemente ale acestui reduct erau cetățile de la Costești⁷², Blidaru⁷³, Piatra Roșie⁷⁴, Fețele Albe, Vârful lui Hulpe, care protejau de jur împrejur cetatea Grădiștea Muncelului (Sarmizegetusa).

În afara acestui sistem complex de fortificații, exista un mare număr de cetăți izolate, turnuri, bastioane și localități întărite. Lucrările de fortificații au constituit un sistem complex orientat, mai ales, spre căile probabile de pătrundere a inamicului spre zona centrală a Daciei. Astfel, pe direcția dinspre sud-vest, care constituia axul principal de legătură a capitalei statului dac cu Imperiul roman au fost construite cetățile Arcidava (Vărădia), Berzovis (Berzovia) și Tibiscum (Jupa); spre sud, o eventuală pătrundere pe Valea Jiului urma să fie interzisă de

⁷¹ Daicoviciu, C., Daicoviciu, H., *Sarmizegetusa. Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei*, ed. a 2-a, București, 1977, p. 29–31; Daicoviciu, H., *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 138–140; Crișan, I. H., *Burebista și epoca sa*, ed. a 2-a, București, 1977, p. 286–287; 339–356.

⁷² Teodorescu, D.M., *Cetatea dacică de la Costești*, în ACMIT, 1929, p. 265–292; Daicoviciu, C., *Așezările dacice din munții Orăștiei, Studiul topografic al așezărilor*, București, 1951, p. 8–19; Daicoviciu, H., *Op. cit.*, p. 127–133; Daicoviciu, C., Daicoviciu, H., *Op. cit.*, p. 19–22; Crișan, I. H., *Op. cit.*, p. 328–332.

⁷³ Daicoviciu C. și colaboratorii, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului*, în SCIV, 5, 1954, 1–2, p.124–147; *Idem*, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului*, în MCA, 5, 1959, p. 380; Ferenczi, St., *Lucrările de consolidare și săpăturile de pe dealul Blidaru*, în MCA, 8, 1962, p. 463–466.

⁷⁴ Daicoviciu, C., *Cetatea dacică de la Piatra Roșie. Monografie arheologică*, București, 1954.

Cetățile și așezările fortificate realizate în vremea lui Burebista ne îndeamnă să opinăm că acestea au fost integrate unui sistem strategic, bazat pe formele de relief, ale căror obstacolele naturale au fost puse și mai mult în evidență prin amploarea și amplitudinea acestora. Sistemul strategic, în opinia noastră, a fost un sistem de apărare, care a fost conceput înainte de prima campanie împotriva celților și a prins contur abia după cucerirea cetăților de la Pontul Euxin (Anexa nr. 1). În final, apărarea statului dac a fost concepută de Burebista pe zone circulare, pe direcții de pătrundere al unui eventual agresor, astfel;

– **zona îndepărtată**, pe creasta Munților Haemus, Apollonia, Olbia, Carpații Boemiei, cu misiunea de a interzice, dinspre sud și dinspre est, eventualele infiltrări ale armatelor romane spre teritoriul Dunării de Jos, folosind pentru aceasta, triburile trace din zona Munților Haemus și, eventuala flotă maritimă constituită, probabil, din navele cetăților vest-pontice sau de a interzice expansiunea celților, dinspre Dunărea de Mijloc și nordul Carpaților, având la dispoziție, pentru aceasta, apărătorii cetăților din zonă, precum și cetele de pedestrași și călăreți, dispuși în interiorul arcului carpatic. Acțiunile din zona îndepărtată ar viza întârzierea pătrunderii agresorului spre interiorul statului geto-dac, prin trecătorile Munților Haemus și pe culoarul Dunării de Mijloc, folosind, din punct de vedere tactic, procedeele specifice apărării pe poziții înaintate și pe aliniamente intermediare din teren, nefiind exclus nici procedeul hărțuirii adversarului;

– **zona medie**, constituită de Istros, Tyras și Tisia sau „cercul apelor”, cu misiunea de zădărnici acțiunile agresorului pe un aliniament greu de străpuns și ușor de apărat, având în vedere lățimea, meandrele și vadurile cursurilor de ape respective, cu ajutorul forțelor getice și dacice din zona extracarpatică;

– **zona apropiată**, constituită din arcul Munților Carpați, bazată de sistemul circular de cetăți și așezări fortificate, cu misiunea de a interzice pătrunderea agresorului prin defileele și pasurile acestor munți spre centrul de putere al statului geto-dac, folosind, pentru aceasta efectivele de apărători, precum și cetele permanente ale pedestrașilor și călăreților. Zona apropiată mai are o caracteristică importantă și anume că, pe direcțiile principale de pătrundere a agresorului, în cadrul sistemului de apărare au fost construite binomuri de cetăți și așezări fortificate, atât la intrarea, cât și la ieșirea din defilee, creindu-se impresia unei rețele radiale;

expansiunea lor a atins punctul culminant. Triburile și uniunile de triburi celtice au reușit să invadeze un teritoriu imens, din insulele britanice până în Asia Mică. De atacurile lor nu a fost scutită nici lumea mediteraneană; în anul 387 a. Chr. Roma a fost prădată, iar un secol mai târziu (278 a. Chr.) aceeași soartă au avut-o sanctuarele de la Delphi⁷⁸.

Pătrunderea celților în spațiul Dunării de Jos a avut loc pe mai multe direcții, simultan sau consecutiv și cu intensități diferite. Astfel, grupuri importante, venite dinspre centrul Europei, au invadat în cea de-a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr. zonele de câmpie dintre Tisa și Carpații Apuseni, scurgându-se apoi prin văile Mureșului și Someșului în spațiul intracarpatic, unde au ocupat terenuri mai fertile⁷⁹. Este posibil ca celții pătrunși aici să fi aparținut puternicului grup tribal al anarților, așa cum rezultă din unele texte antice mai târzii⁸⁰. Alte grupuri au înaintat dinpre sud, din Peninsula Balcanică⁸¹.

În momentul invaziei lor pe teritoriile geto-dace amintite mai sus celții se aflau la apogeul democrației militare. Buni agricultori, crescători de vite și meșteșugari – Cultura La Tène celtică a influențat, în unele cazuri puternic zone întinse pe continentul european –, ei erau, totodată, excelenți luptători. Armamentul lor, îndeobște din fier, era foarte variat și caracteristic acestei populații războinice⁸².

În prima fază, invaziile celților aveau un caracter extrem de distrugător. Deși adeseori erau inferiori din punct de vedere numeric populațiilor autohtone, ei reușeau să le înfrângă prin atacuri

⁷⁸ Berciu, D., *Op. cit.*, p. 169–171; Drimba, O., *Istoria culturii și civilizației*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. II, 1987, p. 22.

⁷⁹ Nestor, I., *A propos de l'invasion celtique en Transylvanie*, în *Dacia*, 9–10, 1941–1944, p. 547–549; Popescu, D., *Celții în Transilvania*, în *Transilvania*, 75, 1944, p. 639–666; Russu, M., Bandula, O., *Mormântul unei căpetenii celtice de la Ciumești, Baia Mare*, 1970; Zirra, V., *Les Celtes dans le Nord-Ouest de la Transylvanie*, în *Actes VII*, vol. II, Praga, 1971; *Idem*, *Noi necropole celtice în nord-vestul României*, în *St. Com. Satu Mare*, 2, 1972, p. 151–205.

⁸⁰ Ptolemeu, *Geographia*, III, 8, 3.

⁸¹ Nicolăescu-Plopșor, C. S., *Antiquités celtique en Oltenie, Repertoire*, în „*Dacia*“, 11–12, 1948.

⁸² Printre altele, în dotarea luptătorilor intrau: o spadă din fier cu două tăișuri; o lance lungă de fier; așa numitul cuțit de lovit – un cuțit greu ce se folosea în lupte. Iscușiți în lupta călare, celții au folosit de timpuriu zăbalele și pintenii, iar carele de luptă au fost întrebuițate până în perioadele târzii ale prezenței lor în centrul și sud-estul Europei. Ca mijloace de apărare ei au utilizat coifurile (adeseori ornate cu motive specifice), cămășile de zale și scuturile.

mult îngreunată de faptul că, istoriografic vorbind, istoricii români nu au căzut de acord în ceea ce privește localizarea centrului de putere al lui Burebista, precum și în ceea ce privește etapele acestei campanii împotriva celților. De asemenea, nu putem deduce dacă avem de-a face cu una s-au mai multe campanii împotriva acestor adversari.

La o analiză mai atentă a acestui citat, din punct de vedere militar putem deduce că avem de a face cu două două campanii împotriva celților, prima împotriva scordișcilor, localizați de Strabon pe malul drept al Dunării, acolo unde se varsă „*fluviul Parisos*”⁹¹ – de fapt Tisa – și cea de-a doua – împotriva boiilor și tauriscilor, localizați de același autor antic în zona de vest a Câmpiei Pannonice, între Dunăre și Tisa⁹².

Deși, pe întreg parcursul Cărții a VII – a, a *Geografiei* sale, Strabon nu este consecvent atunci când descrie Dunărea de la izvoare, până la Pontul Euxin, numind-o când Danubiu, când Istru, în mometul când se referă la Burebista și la epoca sa, face o diferențiere clară între cele două denumiri: „*Căci părțile de sus și de la izvoare ale fluviului, până la cataracte și mai cu seamă pe porțiunea lui de la daci, se cheamă Danubius; părțile lui de jos, care se află la geți, și până la Pont, se numește Istru*”⁹³. Dacă la cele două informații prezentate mai sus o adăugăm și pe a treia, respectiv că: „*Geții sunt cei așezați spre Pont și spre răsărit, daci, cei din partea potrivnică, adică dinspre Germania și spre izvoarele Istrului*”⁹⁴, putem afirma că Burebista, în această primă campanie împotriva celților scordiști, a pornit din zona Câmpiei Muntene. Având în vedere că în scurt timp (cca. 20 de ani, între perioada accederii la tron – consulatul lui Sulla (80 a. Chr.), până la prima acțiune împotriva celților – cca. 60 a. Chr.), acesta își făurise o mare împărăție, având centrul, probabil, la Popești. Nu este exclus, ca la începutul domniei sale să fi fost stăpânul unui teritoriu în zona Dobrogeană, în vecinătatea teritoriului Histriei având capitala la Argedava⁹⁵ și, pe măsură ce stăpânirea sa s-a extins, atât de o parte și de alta a Istrului, prin unirea tuturor formațiunilor getice, din rațiuni politice și strategice este posibil sa-și fi mutat capitala în Câmpia Munteană. Din punct de vedere politic,

⁹¹ *Ibidem*, VII, 5, 2.

⁹² *Ibidem*, V, 1, 6.

⁹³ *Ibidem*, VII, 13.

⁹⁴ *Ibidem*, VII, 12.

⁹⁵ Suceveanu Al., *A propos d'Argedava a la lumiere d'une inscription inedite*, în RRH, 14, nr. 1, 1975, p. 111–118.

pe măsura măririi spre vest a stăpânirii lui Burebista, Argedava Dobrogeană devine excentrică, neputându-se controla întregul teritoriu locuit de geți, iar din punct de vedere militar, fiind dispusă pe malul drept al Dunării, ar fi îngreunat foarte mult acțiunile de apărare împotriva unor eventuali agresori. Prin mutarea capitalei, probabil la Argedava de la Popești, pe râul Argeșis, se rezolvau cel puțin două probleme – una de natură politică, prin plasarea sa aproximativ în centrul teritoriului, formațiunile getice de pe ambele maluri ale Dunării puteau fi coordonate mai ușor, cea de-a doua, de natură militară, în sensul că fiind plasată pe malul stâng al fluviului, pe lângă faptul că ar fi fost foarte ușor de apărat, fluviul constituind un obstacol greu de trecut de un eventual agresor care ar fi acționat dinspre est spre vest sau dinspre sud spre nord, ar fi asigurat, totodată, o mai bună mascare a intențiilor sale privind pregătirea bazei de plecare la acțiunile pe care avea să le întreprindă spre Tracia, Macedonia și Illyria.

Trecerile dese ale fluviului, de care amintește și Strabon, sunt orientate, față de baza de plecare, fie pe direcția nord-sud, spre Tracia, fie pe direcția nord-est – sud-vest, spre Macedonia și Illyria. Aceste acțiuni ale lui Burebista au ca scop, controlul întregului spațiu geografic al Dunării de Jos, prin fixarea limitei de sud a acestui spațiu, pe crestele Munților Haemus, cu excepția unei fâșii de litoral în zona Dobrogei care, în această perioadă se află sub influența mithridatică. Cele trei limite ale stăpânirii sale sunt relative stabile. Altfel stă situația cu zona de vest din vecinătatea spațiului Dunării de Jos, tulburată adesea de raidurile de jaf ale scordișșilor, orientate dinspre vest spre est, altfel spus, dinspre Dunărea de Mijloc spre Dunărea de Jos.

Momentul campaniei împotriva acestora se pare că este bine ales, deoarece aceștia nu puteau beneficia de ajutorul boiilor și tauriscilor, comandați de către Critasiros și care erau fixați pe teatrul de acțiuni militare din Câmpia Pannonică, fiind opriți temporar pe aliniamentul Tisei, de către triburile dacice din zonă.

Cunoaștem de la Strabon, că Burebista a pornit campania împotriva scordișșilor din zona Munteniei, deoarece a trecut Istrul, într-o zonă aflată în aval de cataractele fluviului. În situația că acest autor antic ne-ar fi spus că ar fi trecut Danubiul, adică printr-o zonă aflată în amonte de cataracte, atunci cu siguranță, ar fi pornit campania din zona intracarpatică și atunci, prima acțiune ar fi fost îndreptată împotriva boiilor și tauriscilor și, în acest fel, ar fi fost justificată enumerarea

scordiștilor după cele două triburi celtice și nu înaintea lor, după cum afirmă Strabon⁹⁶.

Având în vedere permanentul impact între populația autohtonă și triburile celtice, care nu de puține ori, în atacurile lor devastatoare nimiceau totul în calea lor, pentru a putea fi înfrânți, celții trebuiau surprinși prin acțiuni în forță. În acest sens, înclinăm să credem că Burebista, cunoscându-le modul de a lupta, precum și impactul psihologic care l-ar fi avut o asemenea întreprindere, a procedat la fel.

O asemenea acțiune în forță, pentru a avea impactul scontat de Burebista, adică de anihilare totală a celților scordisci, trebuia executată în ascuns și cu foarte mare rapiditate. În acest sens, forțele pe care le-a folosit au fost cetele de călăreți, al căror efectiv se ridică probabil la cca. 2000–4000 de oameni și de cai, având avantajul că aceste formațiuni puteau manevra cu ușurință în câmpul tactic, fiind exclusă prezența trupelor pedestre, care ar fi necesitat o anumită asigurare logistică și ar fi îngreunat deplasarea întregului dispozitiv, ceea ce ar fi dus la desconspirarea înainte de vreme a direcției de acțiune a regelui get.

Probabil că forțele lui Burebista au pornit de la Argedava (Popești, pe Argeș) și s-au deplasat spre vest, pe un itinerar paralel cu fluvial Istru. O asemenea acțiune nu ar fi trezit niciun fel de suspiciune, deoarece se executa în teritoriul stăpânit de geți, fiind mascată și de faptul că se desfășura pe malul stâng al fluviului. Nu cunoaștem locul sau sectorul de trecere al acestuia. Presupunem că acest loc a fost ales de Burebista, într-un sector cât mai apropiat de cazane, probabil printr-o zonă din actualul județ Mehedinți. Orice alt sector aflat în aval de acest sector, i-ar fi dezvăluit intențiile, deoarece, chiar dacă traversările sale prin Câmpia Tracă erau de notorietate, la un moment dat, ar fi trebuit să-și schimbe direcția de deplasare spre vest și nu ar mai fi reușit să realizeze surpriza în câmpul tactic.

Atacul împotriva scordiștilor amestecați cu tracii și illyrii, s-a realizat prin surprindere, probabil până la Singidunum (Belgrad), astfel că aceștia au fost înfrânți, dar nu nimiciți total, „*pe aceștia din urmă și i-a făcut aliați*”⁹⁷.

Probabil că această victorie de prestigiu împotriva unui neam celtic, a înlesnit procesul de uniune cu triburile dacice din zona

⁹⁶ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 11.

⁹⁷ *Ibidem*, VII, 5, 2.

intracarpatică și posibil, ca din această perioadă să-l fi asociat pe unul dintre liderii spirituali ai dacilor – Deceneu și, totodată, pentru a lupta cu succes împotriva boiilor și taurișcilor, să-și mute centrul de putere în zona intracarpatică, probabil la Costești⁹⁸.

În opinia noastră, cea de-a doua campanie a lui Burebista împotriva celților a pornit din zona intracarpatică și s-a desfășurat pe teatrul de acțiuni militare din zona Câmpiei Pannonice. Acest teatru de acțiuni militare are forma unui patruleter cu latura de cca. 2000 km, mărginit la nord și est de Munții Carpați, la vest și sud de Munții Alpi, Alpii Dinarici, iar la sud-est de Munții Haemus, suprapunându-se pe cursul mijlociu al Dunării. Ca o particularitate, Câmpia Pannonică are un fundament faliat și căzut în trepte, cu compartimente mai joase (sub 150 m), și mai înalte (între 150 și 300 m) dominate de masive cristaline și munți insulari (Bakony 704 m, Vertes 480 m.). Câmpia prezintă mai multe diviziuni: Câmpia Tisei, Câmpia Dunării de Mijloc, Câmpia Bratislavei etc. și este traversată la mijlocul ei, de la nord la sud, de cursul mijlociu al Dunării a cărei rețea hidrografică, pe acest sector (12 afluenți, din care șapte din partea stângă și cinci din partea dreaptă), este prezentată în Anexa nr. 3 b). De asemenea, dintre afluenții din partea stângă, cel mai important este Tisa care, până la vărsarea sa în Dunăre, curge paralel cu aceasta, la o distanță aproximativ egală față de Carpații Occidentali, având o orientare nord-sud⁹⁹.

Strabon, descriind migrația unor triburi celtice, referindu-se la localizarea boiilor și taurișcilor, spune că acestia se aflau deja în zona de vest a Câmpiei Pannonice, între Dunăre și Tisa¹⁰⁰, fiind oprii temporar pe aliniamentul Tisei. Ulterior, după depășirea acestui aliniament, aveau posibilitatea să pătrundă în zona intramontană, fie prin nordul Carpaților Occidentali, respectiv pe cursul Someșului, fie pe la sud, pe cursul Mureșului.

Pentru a contracara aceste acțiuni probabile ale celților, Burebista a executat un marș forțat, fie spre nord-vest, probabil pe itinerarul: Costești – Apulum – Potaissa – Napoca – Porolissum, ca apoi, să iasă în

⁹⁸ Această ipoteză a capitalei itinerante nu este nouă. Detalii la Suceveanu, Al., *Πρωτος και μεγιστος (Βασιλευς) των επι Θρακης Βασιλεων*, în *Pontica*, 33–34/2000–2001, p. 319–335; Glodariu, I., *Burebista: c. Politica internă*, în *Istoria românilor*, I/2001, p. 641.

⁹⁹ Popp Nicolae, *Bazinul Dunării – natură și om*, Editura Litera, București, 1988, p. 27–28.

¹⁰⁰ Strabon, *Geografia*, V, 1, 6.

surprins pe boiții lui Critasiros, aliați cu rămășițele tauriscilor, înfrângându-i, undeva în zona Bratislavei de astăzi, probabil Zemplin¹⁰¹.

Este posibil ca traseul urmat de oastea lui Burebista să fi fost marcat de îngroparea unor tezaure monetare la Tótfálu, Stupova, Bratislava, Simmering etc¹⁰².

Efectul acestor acțiuni a fost nimicirea totală a tauriscilor și boiților, fapt ce nu i-a scăpat lui Strabon, care ne relatează: „Strămutându-se atunci în împrejurimile Istrului, boiții locuiau acolo împreună cu tauriscii ducând lupte împotriva dacilor, până ce fură nimiciți cu întreaga seminție; pământul lor, care aparținea Illyriei, îl lăsară pustiu pe seama vecinilor ca să-l pășuneze”¹⁰³.

Rezultatul campaniei a fost o masivă dislocare a semințiilor celtice din această zonă, resturile tauriscilor ajungând până la Noricum, iar ale boiților până în Gallia. Dar dislocarea nu a fost totală: în teritoriile pe care Burebista le-a integrat în hotarele statului până la Dunărea mijlocie și Morava au continuat să locuiască celți, așa cum dovedesc materialele celtice și dacice asociate, descoperite în zonele respective¹⁰⁴. Totodată, integrând în cadrul stăpânirii sale și teritoriul Dunării de Mijloc, din necesități strategice, este posibil ca Burebista, pornind de la aspectul geografic al stăpânirii sale, să inițieze un sistem propriu de apărare, bazat atât pe formele naturale de teren, cât și pe diferite forme de fortificații.

Recuperând, în felul acesta, ținuturi locuite demult de daci, dar incluzându-le acum într-o formațiune statală, Burebista și-a învecinat stăpânirea cu aceea a suebului Ariovistus. La Roma, unii așteptau cu speranță ciocnirea celor două petenii, alții – cu teamă – alianța lor. În orice caz, Burebista era privit și singur, fără Ariovistus, drept un amenințător pericol pentru statul roman, și Caesar (100 – 44 a. Chr.), care se apropia de sfârșitul consulatului său, făcuse să-i fie atribuite provinciile Galliei Cisalpine și Illyriei, de unde putea urmări și zădărnici mai ușor eventualele acțiuni ale suebilor și dacilor¹⁰⁵.

¹⁰¹ Lamiova-Schniedlova, Maria, „Dacii pe teritoriul Slovaciei de astăzi”, în AMP/1997, p. 755–754. care presupune că cetatea a fost construită în secolul I a. Chr., infirmând ipoteza lui I.H. Crișan, prin care aceasta a fost ridicată mai devreme.

¹⁰² Glodariu, I., *Politica externă. Acțiunile lui Burebista în vestul Daciei*, în *Istoria românilor*, I, 2001, p. 642.

¹⁰³ Strabon, *Geografia*, V, 1, 6.

¹⁰⁴ Glodariu, I., *loc. cit.*

¹⁰⁵ Carcopino, J., *Histoire romaine*, t. II, Paris, 1936. p. 698 – 700.

Tomis)¹¹⁰, arheologic fiind atestată chiar o garnizoană a acestuia la Apollonia¹¹¹. Includerea coloniilor grecești într-o vastă uniune politică dirijată de Mithridates presupunea, fără îndoială, asistența militară a regelui acordată acestora, dar și alinierea lor la politica antiromană. Tocmai această situație a determinat o expediție vest-pontică a unităților romane comandate de generalul Marcus Terentius Varro Lucullus în anii 73–72 a. Chr.¹¹², eliminându-l, practic, pe Mithridates al VI-lea Eupator de pe eșichierul politic – pontic¹¹³ și având ca efect înglobarea orașelor din zona pontică în sistemul de alianțe al Romei, ceea ce echivala cu statornicirea unui veritabil control roman asupra lor.

Cât de apăsător era – sau putea fi – acest control o dovedește peste un deceniu răscoala antiromană a cetăților grecești de pe litoralul vestic al Pontului, care nu mai puteau suporta abuzurile lui Caius Antonius Hybrida, guvernatorul Macedoniei. Acesta a venit cu trupe asupra lor, cu intenția de a ocupa întregul ținut dintre Dunăre și Marea Neagră (62 a. Chr.), dar în primăvara următoare a suferit, lângă Histria, o gravă înfrângere din partea unei coaliții, în cadrul căreia, pe lângă bastarni și greci, se presupune că ar fi participat și contingente getice. Steagurile capturate de la romani au ajuns în cetatea *Genucla*¹¹⁴.

În acest context, al creării unui vid de autoritate în zona vest-pontică, Burebista întrevide posibilitatea de a-și extinde autoritatea asupra coloniilor grecești de la Pontul Euxin, asigurându-și astfel, din punct de vedere strategic, limita de est a mării sale stăpâniri. Această

¹¹⁰ Avram, Al., Bounegru, O., *Mithridates al VI-lea Eupator și coasta de vest a Pontului Euxin. În jurul unui decret inedit de la Histria*, în *Pontica*/1997, p. 155–165; Suceveanu, Al., *Πρωτος και μεγιστος (Βασιλευς) των επι Θρακης Βασιλεων*, în *Pontica*, 33–34/2000–2001, p. 326.

¹¹¹ *IGB*, I², p. 392; Suceveanu, Al., *Loc. cit.*

¹¹² Strabon, *Geografia*, VII, 6, 1; Sallustius, IV, 18, 19.

¹¹³ *Apud* Suceveanu, Al., *Op. cit.*, p. 326.

¹¹⁴ Cassius Dio, *Istoria romană*, studiu introductiv de Gh. Ștefan, traducere și note de Adelina Piatkowski, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974–1977, LI, 26; Pippidi, D. M., Berciu, D., *Din istoria Dobrogei*, vol. I: *Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București 1965, p. 280–282, 291; Preda, C., art. *Genucla* în *EAIVR* II/1996, p. 173. *Genucla*, cetate getică situată în nordul Dobrogei, pe malul Dunării, reședință a regelui Zyraxes și a cărei poziție nu a fost încă identificată deoarece descoperirile arheologice de până acum au rămas fără rezultat. Se presupune ca aceasta să se afle sub complexul arheologic roman și bizantin de la Noviodunum (Isaccea).

extracarpatică a Moldovei. În situația că acest raion de concentrare ar fi identificat în zona Câmpiei Muntene, acțiunea lui Burebista s-ar fi desfășurat de la vest spre est, pe un itinerar paralel cu fluviul Dunărea, până la vărsarea acesteia în mare, apoi schimbându-și direcția de înaintare, ar fi urmat țărmlul mării spre nord-est, iar prima cetate pe care ar fi cucerit-o, ar fi fost, indiscutabil, cetatea Tyras. Ulterior și-ar fi continuat deplasarea spre nord-est, până la cetatea Olbia, colonie milesiană în nordul Mării Negre, pe malul drept al fluviul Hypanis.

Având în vedere că sursele antice se referă, fără echivoc, la faptul că prima cetate cucerită de Burebista ar fi fost Olbia¹¹⁶ și nu cetatea Tyras, putem aprecia că baza de plecare a acestei acțiuni de mare anvergură, ar putea fi identificată, cu probabilitate în zona extracarpatică a Moldovei, mai precis în zona davelor de pe Siret (Zargidava, Tamasiada și Piroboridava).

Prima etapă se desfășoară pe teatrul de acțiuni militare din nord-estul Pontului Euxin, caracterizat de Strabon, în *Geografia* sa, astfel: „Întreaga regiune ce se întinde mai sus de porțiunea dintre Borysthenes și Istru cuprinde mai întâi stepa geților, apoi pe a tyrageților, după care urmează iazygii, sarmații și așa-zișii (sciți) regali și urgi, care sunt în cea mai mare parte nomazi și numai puțini dintre ei se ocupă cu agricultura...”¹¹⁷. Din acest pasaj, aflăm nu numai adversarii potențiali ai lui Burebista, dar și condițiile de relief ale acestui teatru de acțiuni militare. La prima vedere, am fi înclinați să credem că, fiind vorba de un ținut de stepă, resursele de apă ar fi inexistente, însă teritoriul este străbătut aproape de la nord la sud, de trei râuri mari: Prutul, Nistrul, Bugul, a căror rețea hidrografică ar fi asigurat resurse suficiente pentru desfășurarea campaniei.

Dacă admitem această variantă, Burebista s-ar fi deplasat spre est, a trecut Prutul într-un sector cuprins între localitățile actuale Ungheni – Galați, apoi s-a deplasat spre est, a trecut Nistrul, probabil într-un sector în zona localităților actuale Bender-Tiraspol, continuând înaintarea până la Olbia (actuala localitate Parutino), pe care a luat-o cu asalt. După distrugerea Olbiei, probabil și cu ajutorul unor triburi locale (bastarne¹¹⁸?),

¹¹⁶ Chrysostomos, Dion, *Orationes*, 36, 4. „.../ geții au luat atât orașul Borysthenes, cât și alte cetăți așezate pe țărmurile Pontului Stâng, până la Apollonia”.

¹¹⁷ Strabon, *Geografia*, VII, 17.

¹¹⁸ Despre bastarni și prezența lor la gurile Dunării: Babeș, M., *Noi date privind arheologia și istoria bastarnilor. (O “fibulă pomeraniană” descoperită în România)*, în SCIV, 20, 1969, 2, p. 155–217; *Idem*, *Dacii și bastarnii*, în MA, 2, 1970, p. 215–236;

poate și cu acela al elementelor nemulțumite din oraș, Burebista s-a deplasat spre sud-vest, de-a lungul țărmului Pontului Euxin și a cucerit cetatea Tyras (Cetatea Albă). Este posibil ca, după ce și-a asigurat autoritatea asupra Olbiei, flota olbiopolitană să fi urmat oastea lui Burebista pe un itinerar paralel de-a lungul coastei.

Cea de-a doua etapă a campaniei pontice a lui Burebista se desfășoară pe teatrul de acțiuni militare din zona Dobrogei, limitat din punct de vedere geografic – la vest și nord de fluviul Istru, la est de Pontul Euxin, iar la sud de pantele estice ale Munților Haemus. Singurul teritoriu care nu se afla în stăpânirea lui Burebista, era o fâșie de litoral, de o lățime variabilă aflată sub controlul cetăților Histria, Tomis, Callatis, Dionysopolis, Odessos, Messambria, și Apollonia.

Prezența lui Burebista pe litoralul pontic, în fruntea unei armate puternice, avea darul să anihileze aproape total capacitatea de rezistență a cetăților grecești. De altfel, chiar Burebista a avut o atitudine nuanțată față de acestea, în funcție de ostilitatea manifestată sau nu de fiecare în parte. Dacă Olbia și Messembria au fost asediate, nu avem temei să considerăm că, în cazul celorlalte cetăți ar fi procedat la fel, după cum nu putem generaliza excelențele relații pe care le-a avut cu Dionysopolisul, care și-a deschis porțile fără să opună rezistență¹¹⁹.

La Histria situația trebuie nuanțată în comparație cu celelalte cetăți grecești de la Pontul Euxin, deoarece până acum „nici un document, nici epigrafic, nici arheologic nu confirmă cu certitudine distrugerea Histriei de către Burebista”¹²⁰. Pe lângă argumentele de natură arheologică și istoriografică, enumerate în lucrarea citată, trebuie să avem în vedere și un fapt de natură logică, în sensul că Burebista a avut întotdeauna o atitudine binevoitoare față de Histria, mai ales că punctul de unde plecase pentru a-și făuri marea stăpânire își avea originea, la Argedava, undeva în hinterlandul Histriei.

Asedii au avut loc la Messembria (Nesebăr) și Apollonia. Orașul Dionysopolis (Balcic), care întreținea de multă vreme relații de prietenie cu geții, a intrat firească sub autoritatea lui Burebista. De la Olbia până la Apollonia, litoralul pontic era sub autoritatea marelui rege Burebista,

Idem, Die Poienești – Lukașevka – Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum Ostlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten von Christi Geburt, Bonn, 1993.

¹¹⁹ Suceveanu Al., *Πρωτος και μεγιστος (Βασιλευς) των επι Θρακης Βασιλεων*, în Pontica, 33–34/2000–2001, p. 331.

¹²⁰ *Idem, Burebista et la Dobroudja*, în Thraco-Dacica, 4, nr. 1–2, 1983, p. 45–58.

Din punct de vedere militar, Burebista s-a dovedit a fi înzestrat cu un dezvoltat spirit organizatoric și o pătrunzătoare gândire strategică. În marele efort militar el a adoptat o strategie ofensivă, declanșând operații pe direcții și pe spații întinse, dinspre zona de centru a stăpânirii sale spre marginile acesteia pentru a redobândi teritoriile care aparținuseră geților sau dacilor. Strategia militară a lui Burebista avea la bază apărarea teritoriului prin toate fomele, metodele și procedeele de luptă.

Extinderea hotarelor până la litoralul pontic avea pe lângă importanța ei politică și o certă însemnătate militară: aceea de a folosi cetățile existente împotriva eventualelor pericole dinspre mare. În vederea realizării planurilor sale strategice de anvergură, Burebista a luat sub control organizat cea mai mare arteră continentală de penetrație dinspre vest către est, Dunărea, începând de pe cursul ei mijlociu până la vărsarea ei în mare. Se conturează deci o concepție destul de clară de apărare strategică prin interceptarea și controlul principalelor direcții de pătrundere încă de la distanțe destul de mari. Din faptul că nucleul politic și militar al stăpânirii sale era într-o poziție centrală, decurgea posibilitatea de a interveni cu forța militară pe linii interioare spre a face față oricăror eventuale invazii.

Folosirea judicioasă a avantajelor oferite de un vast și variat teritoriu a reprezentat un obiectiv important al politicii militare a lui Burebista. El s-a preocupat intens de buna pregătire a armatei sale, în vederea înfruntărilor cu adversarii potențiali, de dotarea ei cu armamentul necesar, de fundamentarea unei tactici adecvate. Trupele erau instruite să folosească pe scară largă formele de manevră, să lovească adversarul prin surprindere și cu rapiditate acolo unde se aștepta cel mai puțin.

În această viziune, Burebista a programat prioritățile de efort militar ținând seama de tăria și pericolul potențial reprezentat de diverși adversari, precum și de confruntările din zonele învecinate.

Instrumentul principal în realizarea planurilor strategice – oștirea, ale cărei efective s-au ridicat, ipotetic, la 200 000 de luptători, a executat acțiuni complexe, pe un vast teritoriu, caracterizat printr-o mare diversitate a formelor de relief. Desigur, necesități strategice și tactice reclamau menținerea unor trupe în diferite zone ale teritoriului său; pe de altă parte, nici cerințele frontului pe care acționa la un moment dat nu impuneau concentrarea unor forțe atât de numeroase. La campania din vest, de exemplu, au participat îndeosebi trupele

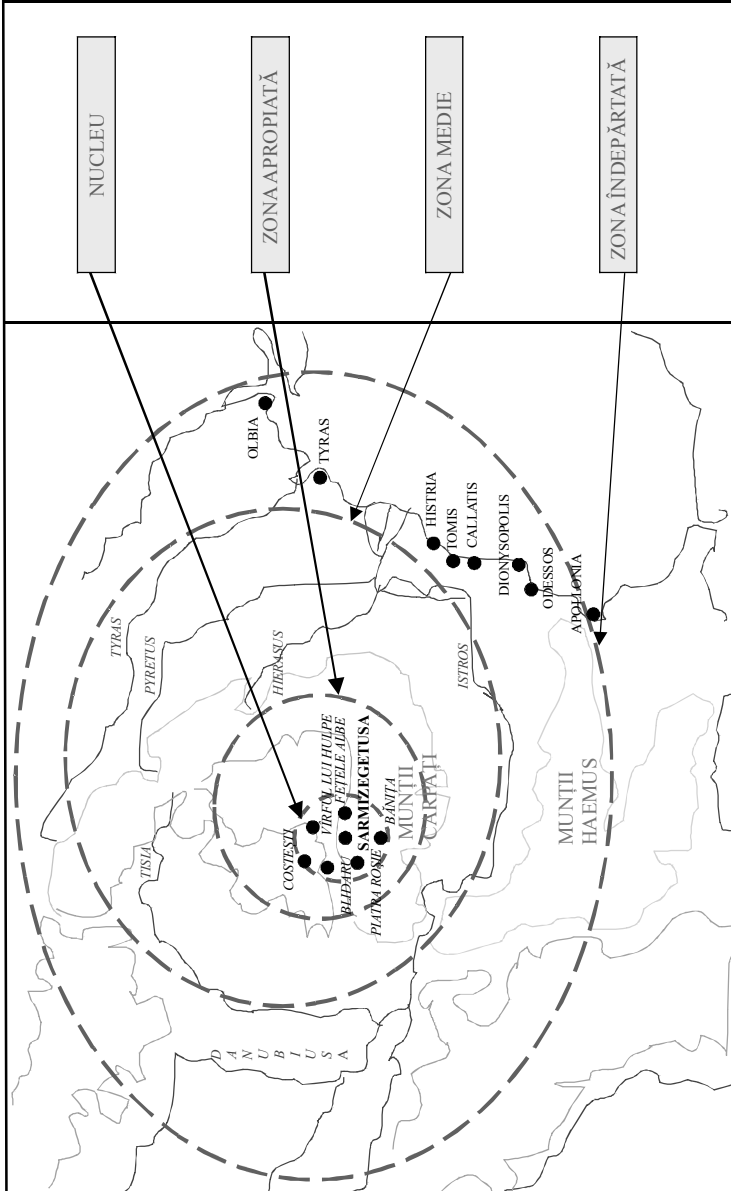
dislocate în interiorul arcului carpat. O parte a trupelor sale, îndeosebi pedestrima, apăra cetățile și fortificațiile¹²⁶.

Putem aprecia astfel, că pe vremea lui Burebista avem de-a face cu o adevărată încercare de distribuție strategică a forțelor și mijloacelor, că anumite părți ale impresionantei sale armate se găseau în roluri diferite în timpul marilor campanii întreprinse de rege.

Campaniile duse de Burebista se caracterizează prin unitatea de concepție în plan politico-strategic, prin stabilirea urgențelor și priorităților în organizarea și desfășurarea acestora, în asigurarea libertății de acțiune pentru fiecare campanie în parte, realizarea surprinderii, aplicarea formelor de manevră în funcție de valoarea și dispunerea forțelor adversarului, de condițiile spațiului fizico-geografic.

¹²⁶ Crișan, Viorica, *Despre situația demografică în estul Transilvaniei în secolele II î.e.n. – I e.n.*, în AMN, 26–30 I/1, 1989–1933, p. 79–89. Pornind de la dimensiunile unor fortificații, autoarea propune o metodă pentru calculul necesarului de luptători și, implicit pentru stabilirea numărului populației dintr-o anumită zonă. În baza acestei propuneri, am întocmit Anexa nr. 4.

Anexa nr. 1. STRATEGIA APARARII ÎN VIZIUNEA LUI BUREBISTA

Anexa nr. 3. PRINCIPALII AFLUENȚI AI DUNĂRII¹²⁷

a) Dunărea de Sus

Nr. crt.	Km pe Dunăre	Numele afluentului		Lungime (km)	Suprafața bazin (km ²)	Obs.
		dreapta	stânga			
1.	2 589	Iller		172	2 152	
2.	2 510		Wörnitz	107	1 193	
3.	2 497	Lech		253	4 126	
4.	2 411		Altmühl	207	3 256	
5.	2 386		Naab	160	5 508	
6.	2 379		Regen	181	2 774	
7.	2 282	Isar		283	8 964	
8.	2 225	Inn		510	26 096	
9.	2 124	Traun		116	4 277	
10.	2 112	Enns		256	6 080	
11.	2 057	Ybbs		119	1 293	
12.	1 984		Kamp	147	1 753	
13.	1 880		Morava	350	26 643	

b) Dunărea de mijloc

Nr. crt.	Km pe Dunăre	Numele afluentului		Lungime (km)	Suprafața bazin (km ²)	Obs.
		dreapta	stânga			
1.	1 794	Raba		283	18 061	
2.	1 766		Vah	408	20 080	
3.	1 716		Hron	276	5 464	
4.	1 708		Ipel	246	5 151	
5.	1 497	Sió		305	14 728	
6.	1 382	Drava		680	40 076	
7.	1 214		Tisa	966	157 186	
8.	1 170	Sava		940	94 694	
9.	1 154		Timiș	366	16 224	
10.	1 103	Morava		494	36 637	
11.	1 077		Caraș	128	1 705	
12.	1 075		Nera	142	1 494	

¹²⁷ Popp Nicolae, *Bazinul Dunării – natură și om*, Editura Litera, București, 1988, p. 27–28.

c) Dunărea de Jos

Nr. crt.	Km pe Dunăre	Numele afluentului		Lungime (km)	Suprafața bazin (km ²)	Obs.
		dreapta	stânga			
1.	1 057	Pek		102	1 248	
2.	954		Cerna	86	1 395	
3.	846	Timok		184	4 664	
4.	692		Jiu	331	10 469	
5.	685	Ogosta		144	4 231	
6.	636	Iskăr		368	8 646	
7.	610	Vit		189	3 225	
8.	604		Olt	706	24 574	
9.	600	Osâm		324	2 854	
10.	536	Iantra		286	7 862	
11.	526		Vedea	255	5 364	
12.	497	Lom		197	2 947	
13.	432		Argeș	322	12 521	
14.	234		Ialomița	398	8 873	
15.	155		Siret	699	44 785	
16.	134		Prut	926	28 395	

**Anexa nr. 4. CALCULUL NECESARULUI DE APĂRĂTORI
PENTRU CETĂȚILE DIN ESTUL DACIEI**

(după Viorica Crișan, *Despre situația demografică în estul Transilvaniei în secolele II î.e.n. – I e.n.*, în Acta MN, 26–30 I/1, 1989–1993, p. 79–89)

Nr. crt.	Cetatea	Perimetrul (m)	Nr. de luptători	Observații
1	– Biborțeni	810	270	Autoarea a calculat perimetrul la un număr de 18 cetăți dintr-un total de 35 descoperite până acum în estul Transilvaniei și a presupus că fiecărui apărător îi erau atribuiți în luptă câte 3 (trei) m de fortificație. De asemenea, a avut în vedere că în afară de acești luptători ocupați efectiv cu apărarea cetății, în interiorul incintei trebuia să fie un efectiv cel puțin de trei ori mai mare (luptătorii de rezervă sau care îndeplineau misiuni preponderent logistice etc.), la care trebuie să adăugăm cel puțin câte un comandant al dispozitivului de apărare.
2	– Ciceu	160	54	
3	– Covasna	256	86	
4	– Ghindari	116	39	
5	– Jigodin I	207	69	
6	– Jigodin II	120	40	
7	– Jigodin III	280	94	
8	– Odorheiu-Secuiesc	314	105	
9	– Pintic	302	101	
10	– Racu I	375	125	
11	– Racu II	220	74	
12	– Porumbenii Mari	830	277	
13	– Rustior	220	74	
14	– Sărățel	600	200	
15	– Sânzieni	900	300	
16	– Șieu	256	86	
17	– Viile Tecii	420	140	
18	– Zetea	146	49	
TOTAL			2183	